

Kapitola 1

Na začátku cesty. Mozek a podvědomí

Nejblíže k pravdě má staré rčení, že děťátko je při narození jako čistá deska, *tabula rasa*. Co se na ni zapíše, záleží samozřejmě na prostředí, kde dítě vyrůstá a je vychovááno. Současná genetika nás však nutí mít na paměti, že celá řada konkrétních reakcí v chování živočichů je podmíněna dědičně. O genetických zvláštěnostech projevujících se v emocích a stylu jednání tedy není třeba pochybovat. Proto čtenáře nebudu přesvědčovat, že biologická povaha člověka není s jeho duchovní tváří nijak spjata. Jistěže s ní spojena je – a to nějakým složitým způsobem, jehož výzkum představuje lákavý úkol pro vědu nejbližších desetiletí.

A. I. Kitajgorodskij

Nepravděpodobné, neskutečné

Narodil jsem se v Rusku, přesněji řečeno na území ruského impéria, v menším židovském městečku Góra Kalwaria poblíž Varšavy. Stalo se tak v předvečer nového století – 10. září 1899.

Nyní si lze život takového městečka jen těžko představit nebo jej popsat. Byl jednotvárný, bídný, naplněný pověrami a bojem o kousek chleba. Mnohem lépe než já jej ve svých dílech vylíčil velký židovský spisovatel Šolom Alejchem. Tohoto úžasného člověka, jenž tak výborně znal život a touhy židovské chudiny, jsem měl rád už od raného dětství. Vlastně od prvního a zároveň bohužel našeho jediného osobního setkání. Tehdy už byl slavný, a když se na cestách zastavil v našem městě, ukázali mu mě, devítiletého kluka, který se učil lépe než ostatní. Pamatuji si jeho pozorný pohled zpoza brýlí, nevelkou bradku a nadýchaný knír. Pamatuji si, jak mě přívětivě poplácal po tváři a předpověděl mi velkou budoucnost... Ne, to nebyla jeho prozřetelnost. Šolom Alejchem prostě věřil v nevyčerpatelný talent národa a v každém druhém chlapci chtěl vidět budoucí hvězdu. Ona víra se zřetelně projevila i v jeho knihách, jimiž se prolíná jeho vřelý vztah vůči obyčejným lidem. Vzpomeňte si například na jeho román Bloudivé hvězdy. S jeho novelami, romány a hrami jsem se samozřejmě seznámil mnohem později. Zato ještě dnes, když listuji stránkami jeho knih, se mě zmocňují dojmy raného dětství. Na kouzelné stránky jednoho z mých nejoblíbenějších spisovatelů odkazují čtenáře, kteří by si chtěli představit život židovského městečka, v jakém jsem přišel na svět a kde jsem prožil první roky svého života.

Fyzik odložil knížku s názvem *Jsem telepat*, pousmál se a pohlédl na Psychologa, který listoval sborníkem *Kosmická medicína a fyziologie*.

„Co tomu říkáte? Mohli bychom již zde hledat nějakou podstatu jeho fascinujícího jasnovidectví?“

„Zbytečně si děláte legraci. Pokud ho za přirozený mladý talent označil zmíněný spisovatel, mohli bychom říci inženýr lidských duší, pak to značí mnohé. Samozřejmě,“ Psycholog jako vějířem prolistoval stránky tlustého sborníku a se skeptickým mlasknutím se zastavil na obsahu, „pokud vycházíme z názorů prezentovaných ve vašich publikacích *Modelování psychofyziologických paracirkoidálních stavů*, *Multibiokonturní modely v kosmické medicíně* nebo *Biofyzické hypnótréninky kosmonautů*, pak budou jistě potřeba nějaká fakta, jež budou mít větší váhu.“

„A poslouvejte dál, zdá se mi, že jsem našel jednu nevelkou nápovědu,“ Fyzik opět otevřel knihu s výrazným titulem *Jsem telepat*:

Ztěch prvních let mi už v paměti moc nezůstalo. Malinký dřevěný domek, v němž žila naše rodina – otec, matka a my čtyři bratři. Zahrada, kde se otec celé dny pachtil se stromy a keři a která nám nepatřila. Nicméně právě tato zahrada, již si otec pronajal, byla jediným zdrojem naší existence. Pamatuji si omamnou vůni jablek očesaných k prodeji. Vybavuji si otcovu tvář, milý pohled matky nebo dětské hry s bratry. Život se pak nevyvíjel lehce a já i mnozí mí současníci jsme toho museli nemálo přestát a kvůli vrtkavosti osudu mi z dětství v paměti nezůstalo nic než samostatné různorodé vzpomínky.

Otec, bratři a všichni příbuzní zemřeli v koncentračním táboře Majdanek nebo ve varšavském ghettu v letech, kdy fašismus vyhlásil válku lidstvu. Matka našťásti zemřela už dříve na srdeční mrtvici. A mně z těch let nezůstala jediná fotka... Ani otce, ani matky, ani bratru...

Fyzik poklepal čibukem své einsteinovské dýmky o kříšťálový popelník a rozčileně podotkl:

„Již v této chvíli začíná úplný chaos v biografických faktech a zakřiknutá rodina s despotickým otcem se proměňuje v úplný opak. Jen poslouchejte dál,“ a pokračoval:

Celá rodina, kde tón udával otec s matkou, byla výrazně nábožensky založená, až fanatická. Všechna náboženská příkázání se musela bezpodmínečně plnit. Bůh v představách mých rodičů byl přísný, náročný a neodpouštěl ani to nejmenší provinění. Byl však čestný a spravedlivý.

Otec nás, děti, láskou ani něhou nezavaloval. Pamatují si něžné ruce matky, zato tvrdou a nemilosrdnou ruku otce. Nic mu nebránilo kterémukoli z nás vyplatit krutý nářez. V žádném případě nebylo možné přijít si k němu postěžovat, že člověku někdo ukřivdil. Za to bil neúprosně, neboť ten, komu ublížili, byl podle něho vinen dvakrát i třikrát víc, jelikož dovolil, aby mu někdo ublížil. Byla to nelidská morálka, jejímž cílem bylo vychovat z nás zvířata schopná přežít v tvrdém a nemilosrdném světě.

Psycholog pochybovačně zavrtěl hlavou:

„Pro přesné závěry je to patrně ještě málo informací, nicméně už zde zajisté prosakují určité předpoklady k formování psychologie osobnosti. Podle německého psychologa Karla Leonharda můžeme z psychologického hlediska považovat za důvěryhodné a spolehlivé pouze to, co lze vyvodit z bezprostředního pozorování živých lidí a jejich jednání. Týká se to především psychologie osobností, jež označujeme za akcentované. Akcentované osobnosti jsou lidé s jasně vyjádřeným určitým rysem charakteru nebo se souborem takových rysů, jako je například nedůvěřivost (Stalin), chorobná pečlivost (Tesla) či impulzivnost (Ivan Hrozný).

Výrazné dojmy z dětství se pochopitelně musí nutně otisknout do základních psychických vlastností dospělého člověka. Nesporné je jedno – jak vlohy jakéhokoli člověka, tak i jeho orientace na hlavní zájmy se utvářejí na hranici vnějšího a vnitřního. Takže to, co se obvykle nazývá osudem, předobrazem či údělem, je spjato s tisícem větších či menších okolností daných jak vrozeným genotypem, tak okolním světem. Jakým směrem přesně se vydá duchovní rozvoj jedince, tedy v mnoha ohledech určuje okolní prostředí. Stejně tak ani vrozené zaměření nebo talent v žádné směru nebrání výchovnému působení. Ba co víc, je to právě vrozené zaměření, co často představuje základ pro výchovný proces. Pokud by například člověk neměl tendenci k utváření pocitu povinnosti, pak by ho ani pomocí výchovy nebylo možné přinutit dělat jedno a nedělat druhé.“

„No, to nevím, nevím,“ Fyzik zapískal na špičku dýmky, když ji prázdnou profoukl, „mně se vždycky

zdálo, že lidé se navzájem odlišují naprosto nezávisle na tom, jakou cestou se formuje jejich individuální psychický profil. Že je to skoro stejné, jako se vždy jeden člověk liší od druhého svým vzhledem,“ a vědec, když odložil prázdnou dýmku a pytlík na tabák, otevřel ještě jednu knihu Messingových vzpomínek nazvanou *O mně*.

Později mi vykládali, jak jsem v útlém dětství trpěl náměsíčností. Matka mě údajně jednou viděla, jak jsem ve spánku vstal z postele, došel k oknu, do kterého jasně svítil měsíc, a když jsem ho otevřel, zkusil jsem vylézt na parapet... Vyléčili mě, opět podle vyprávění, pomocí necek se studenou vodou, jež mi nějakou dobu stavěli k posteli. Pokud jsem vstal, stoupl jsem nohama do studené vody a probudil jsem se... Kolik je na tom pravdy, to si netroufám říci. Ale slíbil jsem, že nic nezamřím. Třeba se ukáže, že pro nějakého odborníka, který si tyto řádky přečte, je nějaká na první pohled zcela bezvýznamná epizoda tou nejzajímavější a nejvýznamnější.

Psycholog se neudržel a rozesmál se:

„Tedy způsob léčení somnambulismu je to více než originální! Promiňte, kolego, a prosím, pokračujte.“

Když mi bylo šest let, poslali mě do chederu. Současnému čtenáři tento výraz moc neříká. Jenže před šedesáti lety byly tři čtvrtiny obyvatelstva carské Rusi negramotné. Lidé s horší než průměrnou životní úrov-*

* Jedná se o počátek dvacátého století – pozn. aut.

ni, což byli i mí rodiče, navíc ještě v chudém židovském městečku, mohli své děti posílat jedině do chederu. To byla škola, kterou organizoval rabín při synagoze. Základním vyučovaným předmětem byl Talmud, z něž jsme se stránku po stránce učili modlitby nazpaměť.

Měl jsem vynikající paměť a v onom značně nesmyslném počínání, biflování Talmudu, jsem si vedl výtečně. Chválili mě, dávali mě za příklad. Právě tato moje schopnost byla zřejmě důvodem, proč jsem se setkal s Šolomem Alejchemem. Ovšem obecná náboženská atmosféra, panující v chederu i doma, vedla k tomu, že jsem krajně pobožný, pověřčivý a nervózní.

„Situace se pomalu osvětluje,“ spokojeně si promnul ruce Psycholog. „Hovoříme-li o individuálních rysech formující se osobnosti, nepředstavujeme si je jako nějakou nedozírnou řadu možností, navíc ještě s množstvím vzájemných přechodů. Na tomto místě je třeba přesně chápat, že nekonečnost neopakovatelných individuálních

rysů neexistuje. Vlastně pouze díky tomu můžeme do detailu analyzovat psychické formování takových podivných osobností, jakou je Wolf Messing. Mohli bychom také vyzdvihnout následující-



Obr. 2 Wolf - žák.

Snímek z filmu o Messingovi ruských režisérů V. Uskova a V. Krasnopolského.

„Wolf Messing: Ten, který viděl skrze čas“ (2009)

cí tezi: základních rysů, které vymezují individualitu a charakter člověka, je sice velmi mnoho, nicméně jejich množství je přísně omezeno.“

Fyzik, jenž tou dobou opět pěchoval dýmku aromatickým tabákem, nepatrně pokrčil rameny a podotkl:

„Já jsem se z nějakého důvodu vždy domníval, že nejdůležitější není množství psychologických vlastností, nýbrž to, že rysy vymezující naši individualitu lze vztáhnout k přesně načrtnutým psychologickým sféram.“

Rozdýmal dýmku a znovu se pustil do čtení:

Když si rabín všiml mé zbožnosti a schopnosti pamatovat si modlitby z Talmudu, rozhodl se, že mě pošle do ješivy. Jednalo se o speciální vzdělávací zařízení, které připravovalo duchovní služebníky. Mé rodiče ani nenapadlo, aby se proti tomu plánu postavili. Jednou to rabín řekl, tak to tak má být! Zato mně se perspektiva, že si obléknu černé šaty svatého služebníka, vůbec nezamlouvala. Kategoricky jsem tedy odmítl, že bych po ukončení chederu měl přejít do ješivy. Nejprve se se mnou hádali, pak to vzdali. A v tom se udál první a jediný zázrak v mém životě, v němž jsem věřil hrozně dlouho. Od té doby na kouzla nevěřím, ale tehdy mi bylo pouhých devět let...

„Na tomto místě bych vás, kolego,“ pozvedl Fyzik dýmku, „chtěl požádat, abyste si tento originální výrok zapamatoval. Následuje totiž nekonečná řada takových kouzel... Takže, co se dozvíme dále:“

Jednou mě otec poslal do obchodu pro balíček cigaret. Už byl večer, slunce zapadlo a nastoupil soumrak. Na zápraží našeho domu jsem dorazil už v úplné tmě. A najednou na schůdkách vyrostla obrovská postava v bílém oblečení. Rozeznal jsem obrovské vousy, širokou tvář s vysedlými lícními kostmi a neobyčejně zářivé oči. Tento nebeský posel (jak jsem si tehdy představoval) pozvedl ruce v širokých rukávech k nebi a promluvil:

„Můj synu! Vyslali mě k tobě z výšin... abych ti zvěstoval budoucnost ve službě Bohu. Běž do ješivity! Tvá modlitba přijde Bohu vhod...“

Není těžké představit si dojem, jaký ta slova vyřčená hromovým hlasem učinila na mě, nervního, mysticky laděného a exaltovaného chlapce. Jako by zasvítil blesk a udeřil hrom. Upadl jsem na zem a ztratil vědomí. Když jsem se probral, otec s matkou nade mnou hlasitě předčítali modlitby. Pamatuji si jejich vylekané tváře. Sotva jsem však přišel k sobě, jejich starost se vytratila. Pověděl jsem jim, co se mi přihodilo. Otec si působivě odkašlal a zeptal se:

„Tak to chce Bůh... Takže půjdeš do ješivity?“

Matka mlčela.

Co se stalo, mnou otřásl, takže jsem neměl sílu nadále se vzpírat a byl jsem nucen kapitulovat.

„Tak tady už máme všechny podklady k tomu, abychom se domnívali, že u našeho mladého telepata se začalo utvářet to, co profesor Leonhard označuje za psychickou sféru zaměřených zájmů a sklonů,“ Psycholog pružně vyskočil z křesla, proběhl kolem knižních regálů a vrátil se s knihou úctyhodných rozměrů.

Prolistoval několik stran a zvedl prst. „Převážná většina osobnostních zájmů a sklonů má charakter vyjádřeného egoismu, a jen jejich malá část je naopak altruistická. Tak může jeden člověk vše podřídit touze po snadném zisku nebo může být nepřiměřeně pyšný, jiný je zas citlivý a dobrý. Do téže sféry lze zařadit i pocit spravedlnosti, bojácnosti, a dokonce nenávisti. Pokud jsou některé z těchto vlastností psychiky vyjadřovány velmi jasně, nebo jsou naopak rozvinuté jen málo, pak máme podklady na to, abychom o nich hovořili jako o individuálních rysech.“

„Hmmm, ano...“, Fyzik z dýmky zamyšleně vypustil několik kroužků modravého dýmu a dlouho sledoval, jak se navzájem prostupují. „Z nějakého důvodu se mi nezdá, že by již v tak mladém věku bylo možné považovat jasné vyjadřování podobných pocitů za základní příčinu neobvyklosti budoucí osobnosti, navíc ještě s důrazem na zvláštní psychické schopnosti. Samozřejmě, že tak neobvyklá výchova s mysticko-náboženským odklonem, a navíc k tomu ještě zinscenovaná kouzla musela dětskou psychiku nějak ovlivnit, ale...“, Fyzik otočil stránku, „životní rozcestí mladého Wolfa byla zatím někde vpředu.“

Vzpomínám si na ješivu. Nacházela se v jiném městě, a tím začal můj život mimo domov. Opět Talmud, tytéž modlitby jako v chederu. Širší okruh učitelů, kteří se u nás střídali a přednášeli různé předměty. Přes den jsem se stravoval v různých domech. Spával jsem v modlitebním domě. Tak proběhly dva roky. Určitě by ze mě byli udělali rabína nebýt jednoho náhodného setkání.

Jednou se v tomtéž modlitebním domě, kde jsem žil, zastavil cizinec, muž obrovského vzrůstu a atletické postavy. Jaké bylo moje překvapení, když jsem v něm podle hlasu poznal onoho „posla z nebe“, jenž mi jménem samotného Pána Boha nakazoval vydat se cestou svaté služby... Ano, byla to tatáž tvář: široké vousy, výrazné lícní kosti. Otráslo to mnou stejně, jako když jsme se potkali prvně. Znamená to, že otec se s tímto podvodníkem, co prošel ohněm a vodou, prostě domluvil, a možná mu dokonce i zaplatil, aby sehrál „božskou“ roli! Z toho vyplývá, že otec mě zkrátka oklamal, aby mě přinutil odejít do ješivy! Uchýlil-li se ke klamu můj vždy spravedlivý a upřímný otec, komu můžu věřit?! Pak je tedy lež vše, co znám, vše, co mě kdy učili... Možná, že lže i Bůh?! Možná vůbec neexistuje? Samozřejmě, že neexistuje, neboť kdyby existoval, vševědoucí a vševídicí, nic takového by nedopustil... Na místě by hromem srazil bohapustého člověka, který si dovolil přisvojit právo hovořit jeho jménem... Bůh neexistuje... Bůh není...

Přibližně takový vichr myšlenek se mi prohnal hlavou, okamžitě rozmetal na cucky všechn ten odpad náboženských pověr, jimiž mě nacpávali v rodině a duchovních školách, a tak se můj rozum očistil...